

K historii pojmu intuitivní rodičovství

Jaroslava Dittrichová

Praha

dittrichf@volny.cz

Abstrakt

Intuitivní rodičovské chování, které podporuje a usnadňuje malému dítěti naplňování jeho psychických potřeb, bylo vymezeno díky podrobné analýze mnoha videozáznamů interakcí rodiče s malým dítětem. Nedostatečná podpora dítěte vyvolává problémy v interakcích mezi rodičem a dítětem, které mohou vyústit v poruchu chování dítěte i v psychické problémy rodiče. V takovém případě je žádoucí odborná pomoc dítěti i rodiči. Poznatky o intuitivním rodičovství a jeho významu pro raný vývoj dítěte ukazují, jak důležitá je v raném věku dítěte individuální rodičovská péče.

Klíčová slova: intuitivní rodičovství, raný vývoj dítěte, význam individuální rodičovské péče

Vymezení pojmu intuitivní rodičovství

Pojem intuitivního rodičovství byl vymezován koncem 70. let a v průběhu 80. let minulého století manželi Papouškovými (Papoušek H. a M. 1979; 1987). Označuje vzorce chování, kterými rodiče v interakci s malým dítětem modifikují své chování tak, aby mu bylo srozumitelné. Tím mu usnadňují vnímání, poznávání a komunikaci s okolním světem, a vzbuzují v něm jistotu a bezpečí při vytváření prvních emočních vazeb. Koncept intuitivního rodičovství není odvozen ani z psychoanalytické teorie, ani z teorie instinktů. Intuitivní rodičovství je chápáno jako vrozená predispozice, podložená evoluční zkušeností celého druhu.

Historie pojmu intuitivního rodičovství

Historie se datuje do 50. – 60. let minulého století, kdy H. Papoušek analyzoval učení dětí raného věku metodami podmiňování (Papoušek H., 1961). Neomezil se však při tom jen na studium podmíněných a nepodmíněných reakcí, na průběh a rychlost podmiňování, ale zároveň podrobně hodnotil chování dítěte při učení (pohybovou aktivitu, hlasové projevy, zájem, emoční účast) i některé fyziologické procesy (dýchání a akce srdeční). To mu umožnilo zachytit vývojové změny v raném učení a podíl vnitřních procesů v tomto vývoji – motivačních, emočních a kognitivních. Podrobné pozorování chování dítěte ukázalo, že vnější motivace (např. ukázání zajímavé hračky) může být překonána vnitřními motivačními procesy: kojenci se přestali dívat na zpevňující podnět (hračku), ale dál stále správně prováděli podmíněnou reakci a byli při tom radostní, jako by samotné správné splnění úkolu bylo pro ně nejdůležitější motivací.

V 70. letech začal prof. Papoušek spolu se svou manželkou studovat podíl motivačních, emočních a kognitivních procesů v oblasti rané komunikace. Detailní analýza raných interakcí jim umožnila objevit, že při těchto interakcích nejde jen o vytváření vzájemné citové vazby, ale že celý duševní vývoj dítěte je od počátku postnatálního života podporován zásahy dospělého. Rodiče mění své

reakce v odpovědi na chování dítěte tak, aby bylo pro dítě srozumitelné. Tím mu usnadňují kognitivní zpracování a koncipování komunikačních zážitků. Z rozboru dále vyplynulo, že jednání rodičů je intuitivní, bez vědomého racionálního rozhodování.

Intuitivní podpůrné zásahy rodičů a jejich význam pro dítě

Intuitivní rodičovské chování má široký rejstřík. Jedním z jeho nejcharakterističtějších příkladů může být reakce „pozdravení“ – nepatrný záklon hlavy, zvednuté obočí, do široka otevřené oči, otevřená ústa. Rodiče tímto chováním usnadňují dítěti oční kontakt, přehnanými mimickými výrazy mu umožňují snadněji se seznámit s obličejem rodiče a pomáhají udržet pozornost dítěte k obličejí rodiče.

Dalším příkladem intuitivního rodičovského chování je tzv. na dítě zaměřená řeč, která se liší od řeči ke staršímu dítěti nebo k dospělému v řadě charakteristik: hlas je přibližně o 3 půltóny vyšší, má větší rozsah (z průměrných 6-7 půltónů se zvětšuje na dvě oktávy), řeč má pomalejší rytmus, intonace je měnlivější a přehnaná, vyskytuje se více krátkých slov, častěji jsou slova opakována, často se užívá zvolání, citoslovců, přezdívek, řeč má dialogický ráz (rodiče na zvuky kojence hned odpovídají, pokud však dítě hned neodpovídá, počkají). Taková řeč účinněji vyvolává pozornost, udržuje lépe dítě v bdělém stavu, usnadňuje porozumění, podporuje rozvoj hlasových schopností, vytváří se jí vzájemné soucítění a to může přispívat ke sdílení citů. Společné prožívání radosti je pramenem jistoty a bezpečí, a je základem pro vytváření důvěry dítěte v okolní svět (Papoušek M., 2004a).

Také ve hře se uplatňuje intuitivní rodičovské chování. Rodiče dítěti věnují pozornost, dokážou rozpoznat, co je dítěti milé a na co stačí, vyhýbají se nadměrné stimulaci. Intuitivní účast ve hře s dítětem dává rodičům jedinečnou příležitost být součástí vnitřního světa dítěte, nechat se vést zájmy dítěte, společně prozkoumávat okolí očima dítěte, vytvářet s dítětem společný svět a jeho vztah k němu (Papoušek M., 2004b).

V intuitivním rodičovském chování hraje důležitou roli citlivost rodiče k signálům dítěte. Papouškovi (1987) o ni mluví jako o intuitivní rodičovské kompetenci a rozumí jí široké spektrum rodičovského chování, které rodiče intuitivně volí podle toho, v jakém stavu je dítě. Jestliže je dítě v napětí nebo je unavené, snižují počet i intenzitu podnětů a dítě uklidňují, je-li pasivní a nepozorné, snaží se různými postupy zvýšit jeho pozornost a zaujmout je. Tato intuitivní citlivost k signálům dítěte nedovoluje, aby bylo dítě nepřiměřeně stimulováno.

Důležitost individuální rodičovské péče o dítě raného věku

Z poznatků o intuitivním rodičovství a jeho významu pro vývoj dítěte vyplývá, jak důležitá je individuální rodičovská péče o dítě raného věku. Nemůže být nahrazena péčí v kolektivu, a to nikoli proto, že by pečovateli v kolektivním zařízení nebyl schopen intuitivního rodičovského chování, ale proto, že nemá možnost citlivě reagovat na signály dítěte, jestliže má na starosti více dětí. To doložili ve své studii dvojčat M. H. Bornstein a M. G. Ruddy (1994). Zjistili, že ve věku 5 měsíců se dvojčatům ve srovnání s dětmi z jednočetných těhotenství dostane jen zhruba polovina intuitivních podpůrných stimulací matky. Další sledování jejich vývoje ukázala, že ve věku 15 měsíců byla dvojčata ve srovnání s dětmi z jednočetných těhotenství v kognitivním a řečovém vývoji významně opožděna. Výsledek dokládá, že intuitivní rodičovská péče hraje ve vývoji dítěte - vedle dalších faktorů - důležitou úlohu.

I když intuitivní rodičovské chování má v základě vrozené psychobiologické dispozice, může být zranitelné různými biologickými a socio-kulturními vlivy. Malé dítě pak přichází o podporu a pomoc při učení, sociální komunikaci, osvojování řeči a naplňování dalších psychických potřeb. Výzkumy (Papoušek M. 2000; 2002) ukázaly, že nedostatečná podpora a pomoc ze strany rodiče vyvolává problémy v interakcích mezi rodičem a dítětem, které mohou vyústit v poruchu chování dítěte i v psychické problémy rodiče. V takových případech je žádoucí odborná pomoc dítěti i rodiči. V zahraničí jsou k tomu rozšířené specializované poradny, v kterých se využívá poznatků o intuitivním rodičovství (Papoušek M. et al., 2003).

Literatura

Bornstein, M. H. & Ruddy, M.G.(1984). Infant attention and maternal stimulation: Prediction of cognitive and linguistic development in singletons and twins. In Bouma, H. & Bouwhuis, D. G. (Eds.), *Attention and performance: Control of language processes*. London: Erlbaum.

Papoušek, H. (1961). *Podmíněné motorické potravové reflexy u kojenců*. Thomayerova sbírka, Praha: SZdN.

Papoušek, H. & Papoušek, M. (1979). The infant's adaptive response in social interaction. In Thoman, E. B. (Ed.), *Origins of the infant's social responsiveness* (175-208). Hillsdale: Erlbaum.

Papoušek, H. & Papoušek, M. (1987). Intuitive parenting: A dialectic counterpart to the infant's integrative competence. In Osofsky, J.D. (Ed.), *Handbook of infant development* (669-720). New York: Wiley.

Papoušek, H. & Papoušek, M. (1995). Intuitive parenting. In Bornstein, M. H. (Ed.), *Handbook of parenting. Biology and ecology of parenting* (117-135). Mahwah: Erlbaum.

Papoušek, M. (2000). Persistent infant crying, parenting and infant mental health. In Osofsky, J. D. & Fitzgerald, H. E. (Eds.), *WAIMH Handbook of infant mental health* (415-453). New York: Wiley.

Papoušek, M. (2002). Störungen des Säuglingsalters. In Esser, G. (Ed.), *Lehrbuch der klinischer Psychologie des Kindes- und Jugendalters* (80-101). Stuttgart: Thieme.

Papoušek, M., Schieche, M. & Wurmser, H. (2003). *Regulationsstörungen der frühen Kindheit: Frühe Risiken und Hilfen im Entwicklungskontext der Eltern-Kind-Beziehungen*. Bern: Huber.

Papoušek, M. (2004 a). Hra a kreativita v kojeneckém věku. In Dittrichová, H., Papoušek, M. & Paul, K. a kol., *Chování dítěte raného věku a rodičovská péče* (101-120). Praha: Grada Publishing.

Papoušek, M. (2004 b). Preverbální hlasová komunikace. In Dittrichová, J., Papoušek, M. & Paul, K. a kol., *Chování dítěte raného věku a rodičovská péče* (121-138). Praha: Grada Publishing.